

folytonos használatban, mindeddig legkisebb mérvű javítást seur igényelt.

Bár csak az országos főerdőmester ur minden vállalatát oly siker és kedvező eredmény jutalmazná, mint a milyenre az erdélyi berendezéseket illetőleg utalhatunk, mert ily esetben büszke önmegelégedéssel tekintene vissza fáradozásaira, s elfogulatlan, előítélettől ment szaktársai a szak emelésére irányult törekvéseit bizonyára csak megérdemlett elismeréssel fognák kíséni.

Pausinger József.

Erdészeti irodalmunk története.

A jövő évben lesz 220 éve, hogy az erdészet, legalább annak egy ága, a magyar irodalomban is művelésre talált. Csekély volt a kezdet s igen hosszas a szünet, mely egy szakmunka megjelenésétől a másikig lefolyt; életteljesebb mozgalom csak századunk második felében lett szemlélhetővé.

Nem akarom, de nem is tudom rendszeresen összeállítani azon termékek jegyzékét, melyek e téren nálunk létesültek; csak adatokat közlök, mint egyszerű irodalombarát, melyeknek alapján, azokat kibővítve és bíráltilag feldolgozva, valamely hivatott szakférfiú erdészeti irodalmunk történetének föltüntetésére vállalkoznék; bár akadna, ki erdőink multját is erős kezekkel birná ecsetelni s megczáfolná azon gáncsoskodókat, kik e tekintetben is megtagadnak öseinktől minden műveltséget, kik nem hiszik, hogy a fák által nyújtott előnyöket apáink a körülményekhez képest jól kitudták zsákmányolni.

Igaz, hogy erdészeti irodalmunk kezdetének 1655-re való helyezése kissé önkényes eljárás; mert a „fenyűfának hasznos voltáról“ Oroszhegyi által ez évben kiadott könyv

nem komoly szakmunka, hanem versekben írt kísérlet, mely közlési alakot különben az akkori tudomány nem tartott magához méltatlannak. Nem nagyon tévedne, mondom, ki a kiindulási pontot jóval előbbre, 1578-ra helyezné, midőn Horhi Melius Péter herbáriumát kiadta, s melyben „a fáknak, füveknek nevökről, természetökről és hasznairól“ értekezik, s mely könyv Kolozsvárott 1578-ban jelent meg. Megvan ez a budapesti egyetem könyvtárában is és pedig kéziratokkal kiegészítve. A másik mű szintén a XVI. századból, Beythe András „füves könyv“-e, melyben szintén a füvek és fák neveit, természetét és hasznát sorolja elő (4-r., Német-Újvár, 1596.) Azonban mindezek inkább a fűvészet történeténél volnának fölemlítendőek.

Oroszhegyi említett versei után egy századnál hosszabb szünet következik; ekkor 1770-ben nyomtatott ki azon rendelet, melyet a kormány a fáknak és erdőknek neveléséről és megtartásáról közrebocsátott, s mely az erdészeti fogalmak rendszerbe-csoportosítására nálunk az első komoly kísérletet jelzi, bár kétségtelen, hogy a németből fordított munka hazai viszonyainknak nem igen felelhetett meg.

Tíz évvel később, Győrben, a fűzfák ültetése iránt láttak napvilágot bizonyos „hasznos regulák“, melyeknek szerzőjéről nincs tudomásom.

E korban még erdészeti irodalomról nem lehet szó s az csak lassan-lassan a XIX. században indult meg, bár igen erőteljesül. Mellözve a folyóiratok egyes értekezéseit, melyek az erdőkre vonatkoztak, szándékom csupán az önálló műveket bemutatni: s épen e szük körre szorított eljárásom okozza, hogy adataim után e szak sokkal elhanyagoltabbnak látszik, mint a milyen valóban volt.

A mozgalmak újabb, de igen bágyadt előfutára azon „erdei és vadászati kalendárium“ volt, mely Kassán 1835-ben

adatott ki. Ezt követte ugyanott 1843-ban, Csorbának a cseregalagonya (eleven) sövényről, német eredetiből dolgozott röpirata; ismét 3 évi szünet után pedig Egloffstein Béla báró véleménye a magyarországi erdők benső igazgatását illetőleg. Ezt megelőzőleg, 1843-ban két kisebb könyv is keletkezett, mindkettő a szederfa- és selyembogár-tenyésztéséről: az egyik Matuska Józseftől (8-r., VIII és 56 lap); a másik Kunoss Endrétől (8-r., 56 lap). Azonban ezek tárgyuknál fogva külön rovat alá helyezendők.

1846-ban Jüraszek nyomtatott ki egy köriratot a magánerdők silány helyzetéről.

Nem akarom az erdészeti irodalmának történetében fölemlíteni azon derék vállalatokat, melyek a gyümölcsfatenyésztést tárgyalják, melynek Geiger Ferencznek Lánghy István által fortított 4 kötetes könyve (Pest, 1830.), Szép Ferenczé (Szabadka, 1847. — 8-r., 112 lap), stb; mert ezek ismét inkább a kertészet történetével foglalkozókat érdeklik. Hanem egyenesen áttérek a szorosabb erdészeti művekre, melyek egyik elsőbb megjelent képviselője: „Az erdőgazda elméleti s gyakorlati kézikönyve Beivinkler Károlytól. E rövid (csak 8 rétü 78 lapra terjedő), mű, Pesten 1853-ban jelent meg. Két részre oszlik: az elsőben az erdővágás és faültetés, a másodikban a famennyiség meghatározása és az erdőbecslés adatik elő. „E munkácska — így ajánlja Szontagh Gusztáv¹⁾ — rövidege daczára, minden erdőgazda, kezdő erdész s általában minden földbirtokosnak lényegesen hasznára lehet, hacsak a gondolkodástól nem irtózik és a közönséges számolásban jártas.“

Midőn 1857. június 24. hazánkban is életbelépttetett az 1852. decz. kelt erdőtörvény, az erdészeti irodalmat Mészáros Károly gyarapította egy, a nevezett törvényt a polgári magánjog

¹⁾ Gazdasági Lapok, — 1853-i folyam, 413. lap.

és nemzetgazdasági érdekek szempontjából magyarázó füzettel (Pest, 1857. — 8-r., 119 lap).

Ismét 5 év telt el, s ekkor az erdészet magyar nyelvű folyóiratot is kapott. Ily közlöny megindításának szükségességét a magyar erdész-egylet már az 1853. június 24. tartott bezterezébányai közgyűlése kijelentette, s ekkor a szerkesztőség is megválasztatott.¹⁾ A terv azonban nem talált pártfogókra s csak később, 1861-ben merült fel újra, midőn Divald Adolf és Wagner Károly elhatározták az „Erdészeti Lapok“ életbeléptetését. Az első füzetnek még azon év novemberében kellett volna megjelenni; de szándékuk a közönség hidegségén csaknem hajótörést szenvedett. 1862. elején azonban csakugyan létesült a vállalat, melynek maig is vallott célja: egy szakirodalom megteremtése. Most 13-ik évfolyamát éli e közlöny, mely jelen cikk olvasóinak kezeiben lévén, bővebb ismertetést nem igényel.

Utalnom kell azon hatásra, melyet szerepelése keltett; havonkint érintkezvén a szakemberekkel, az eddig különválva ténykedő elemeket egymáshoz mind-közelebb hozta s nagyban lendített azon, hogy az erdészeti irodalom tartósabb gyökeret verjen. 1865. július 3-án már szóba került az orsz. „Gazdasági Egyesület“-ben hogy Divald Adolf és Wagner Károly erdészeti szakmunkákat készítsenek, melyek egyuttal tankönyvekül szolgáljanak.²⁾ A négy kötetre számított vállalat nem jelent meg; e helyet ugyancsak ők erdészeti segédtablákat bocsátottak közre először 1864-ben és másodszer tetemesen javított átdolgozással 1871-ben. Az erdészeti műszótár ugyancsak Divald és Wagnertől annak előszavában megnevezett szakerők közreműködésével 1869-ben jelent meg,³⁾ és pedig magyar- és német nyelven;

¹⁾ Gazd. Lap. 1853., 324. lap.

²⁾ „Erdészeti Lapok“, 1865. — 310. lap.

³⁾ Pest. — 8-r., XII és 271 lap.

1871-ben jelent meg Illés Nándortól is az erdőtenyésztéstan. Lázár Jakab „Erdészeti kézikönyv“-e ugyanakkor létesült; ez az „Erdészeti Egyesület“ kitűzött pályadíjára 2-ik helyen találtatott érdemesnek, s mint ilyen, tekintettel arra, hogy figyelemre méltó szorgalommal és igyekezettel iratott, dicséretes megemlítésre lett méltatva.¹⁾

Az erdészeti magyar irodalom fejlesztésére félre nem ismerhető nagy hatással volt a hazai államjogi viszonyoknak 1867-ben bekövetkezett változása, s az is, hogy a régi névleg magyar erdész egyesület az Országos Erdészeti-Egyesület czim alatt 1866-ban gyökeresen újra szerveztetett, s a jelenlegi titkárnak még azon évben kezdődő működése óta előbb magyar és német — 1869-től kezdve pedig a közóhajnak megfelelőleg csupán magyar nyelvű évkönyveket adott ki, melyek utolsója 1872-ben jelent meg, megszűnván ekkor a további kiadás azért, mert az előbb magánkézben lévő „Erdészeti Lapok“ 1873. januártól kezdve az Országos Erdészeti Egyesület tulajdonába mentek át, s most a tagok e közlönnyt kapják évi 3 frt díjért. A fejlődésben nagy érdeme van az „Erdészeti Lapok“-nak. „A ki egybe hasonlítja azoknak 1862. évi folyamát az ideivel — írja Illés Nándor²⁾ — oly haladást fog tapasztalni, melylyel meglehetünk elégedve„. Jóttéví izgatása azóta is folyton folyik s reméljük, hogy elvégre a műnyelv teljes megalkotására vezet; s ez annál kívánatosabb, minél inkább be kell látnunk, hogy minden tudományszak fejlettsége arányban áll szókincsei gazdagságával.

Legkitünőbb lendületet vett az erdészeti irodalom az utolsó néhány hónap alatt. 1874-re már szaknaptár is jelent meg, nem említve a kisebb röpiratokat, melyek bizonyos kérdések politikai vagy tudományos oldalát röviden érintették, s

¹⁾ Erd. Lap. 1872. — 456. lap.

²⁾ Erd. Lap. 1873. - - 437. lap.

melyekre jelen vázlatban ki nem terjeszkedhetem. Csak azon három munkát említem föl, melyek a tudományt, illetékes egyének véleménye szerint, határozottan előmozdították. Ezek:

1. Fekete Lajostól és Illés Nándortól a „Közerdész“, mely 1870-ben pályadíjra lett méltatva s az erdészeti alapvonalait gyakorlati oldalról ismerteti, az alsóbbrendű személyzet műveltségi fokához mérten. Tavaly, 1873-ban jelent meg s 8-rétű XVI és 231 lapra terjed.

2. Fekete Lajostól az erdőértékszámítástan, mely 1874-ben Selmecezen került ki sajtó alól s 8-rétű XIV és 233 lapot foglal magában.

3. Bedő Alberttől az „Erdő-Ör“. Az Országos Erdészeti-Egyesület által az Erdő-örök tankönyvére kitűzött pályadíjjal jutalmazott munka. (Budapest, 1874. — 8-r., 241 lap 92 fametszettel). Legyen elég erre nézve azon rövid bírálatra is utalnom, melyet felőle Hajnik János irt.¹⁾

Im, ezek azon nevezetesebb irodalmi termékek, melyek az erdészeti szaktudomány előbbvitelére lényegesen közreműködtek. Ha szerkesztő ur megengedi, más alkalommal kivétel nélkül közleni fogom mindazon kisebb művek czimsorozatát, melyek e téren idáig megjelentek.²⁾ A legutóbbi időkben önként mutatkozó lendület azon jogos reményt kelti föl bennünk, hogy a fölpezsdült politikai és társadalmi élet az erdészeti tudományos művelésre is épen oly jótékony eredményt gyakorland, mint a mily befolyást szerzett magának egyéb ágakban. Egyik szak fejlődése a másikat is gyorsabb haladásra segíti s bizvást tekinthetünk a jövőbe, hogy hazánk földterületének egy igen

¹⁾ Gazd. Lapok, 1874. — 200. lap.

²⁾ Örömmel fogadjuk ez ígéretet, s előre is köszönetünket nyilváníthatjuk.

nevezetes részét borító erdőségek okszerű kezelése, a már-már megteremtett erdészeti irodalom által is kedves valósággá fog tétetni. -- Adja Isten!

Márki Nándor,

az „Irodalmi Értesítő“ szerkesztője.

Könyvismertetés.

Illés Nándortól.

A növényország tankönyve. Gymnasiumok, reáliskolák, erdészek, gazdászok és gyógyszerészek, valamint magántanulók használatára írta dr. Thomé O. W., magyarra fordította, s helyenként jegyzetekkel kísérte Borbás Vincze, rendes tanár Pesten az állami főreáltanodánál. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffman és Molnár) 1873. Ára 2 frt 60 kr.

A növénytan tagadhatlanul az erdészeti tudományok leg-szükségesebb és leglényegesebbjei közé számítandó. Növényteni ismeretek nélkül a legtöbb esetben sötétben tapogatódnánk, és a számos, helyi tapasztalások után irt szabályokat körülményeinkhez képest alkalmazni képesek nem volnánk, a jelen előhaladott század pedig minden szakembertől megkívánja, hogy minden egyes esetben számot tudjon adni arról, miért történik valami, így vagy úgy, és nem másképen. Például: tudja azt minden erdész, minden növénytenyésztő, hogy a nehezebb mag vastagabb, a könnyebb ellenben vékonyabb fődést kíván, vagy tűr meg elvetés alkalmával; az erdőtenyésztési munkák meg is adják a méreteket minden magra nézve, mily mélyre hozassék föld alá; de miért kell annak így történni, és minden talaj-nemre nézve áll-e ez? Erre a növénytan felel meg.

A növény csirázás alkalmával azon tápanyagkészletből fejlődik, a mely számára a magban fehérnyés anyagok és keményítő, zsír (zsiros olaj) vagy ugynevezett (mag-)fehérnye alakjában mint tartalék (reserva) készlet fölhalmozva van. Mind-